

## GLOBALISERING, ØKONOMI OG TERRITORIAL DYNAMIK

AF FRANK RASMUSSEN OG PEDER ANDERSEN<sup>1</sup>

### INDLEDNING

Dette kapitel ser nærmere på de forandringer mellem Danmark og andre lande og inden for Danmarks grænser, som skyldes globaliseringen, og hvilke kræfter der har fremkaldt disse forandringer. Desuden berøres, hvordan balancen mellem økonomi og politik som bestemmende for et områdes udvikling har rykket sig og derved påvirket landes suverænitet. Endelig kommer kapitlet ind på de samlede økonomiske konsekvenser af de beskrevne forandringer, som først og fremmest vedrører en række udfordringer for velfærdsstaten, hvor behovet for mere omfordeling, hvis tendensen til større ulighed fortsætter, og vanskelighederne med finansiering af velfærdsydelse må anses for de vigtigste.

Globalisering er en proces, der medfører en række forandringer af politisk og økonomisk karakter. I dette kapitel er de økonomiske i centrum. Nutidens globalisering har fremkaldt en voldsom debat, som nok især skyldes, at den er blevet associeret med stigende ulighed både inden for og mellem lande.<sup>2</sup> Større ulighed ses som en konsekvens af mere vidtrækkende markeds kræfter i en stadig mere integreret verdensøkonomi, og samtidig opfattes de nationale interventionsmuligheder som mere begrænsede. Men globaliseringen er ikke et nyt fænomen. Også perioden omkring forrige århundredeskifte var præget af stigende verdenshandel og fremkomsten af ny teknologi, der forandrede indretningen af samfundet. Med historien in mente er udviklingen mod større ulighed ikke en nødvendig konsekvens af større åbenhed, idet de industrialiserede lande faktisk oplevede et fald i ulighed i perioden efter den industrielle revolution op til Første Verdenskrig.

En del tyder imidlertid på, at den økonomiske udvikling i dag på langt kraftigere vis presser de politiske muligheder for at regulere forskellige markeder. Dette pres kan føre til, at flere beslutninger med tiden må træffes på et overstatsligt niveau i alles interesse.

Globaliseringen kan således ses som et eksempel på territorial dynamik, der beskriver, hvorledes et område anerkendt som havende en vis suverænitæt bliver defineret af udstrækningen af forskellige rum. Globaliseringen udviser i noget omfang landegrænser, idet det økonomiske rum har en udstrækning, der går ud over landegrænser, og det politiske rum må udvides tilsvarende, hvis politiske beslutningstagere ikke skal miste indflydelse.

Globaliseringen betragtes i kapitlet overvejende som et økonomisk fænomen. De økonomiske kræfter er vigtige i globaliseringsprocessen, men kapitlets vinkel afspejler også forfatterens baggrund og måde at anskue verden på. Globaliseringen kan tolkes langt bredere, men det er vigtigt at være opmærksom på, at ændrede økonomiske strukturer er blandt de væsentligste, se f.eks. Krugman (1995) for en lignende tilgang til emnet.

#### FORANDRINGSBESKRIVELSE

Globaliseringen dækker over en række forhold, der på den ene eller anden måde fører til en mere integreret verdensøkonomi og derved øger den gensidige afhængighed i den økonomiske udvikling mellem lande, jf. f.eks. Greenspan (2000). Globaliseringen kan derfor defineres som den proces, der fører til tættere økonomisk integration. Væsentlige elementer i denne proces er set ud fra en økonomisk synsvinkel et stigende handelsomfang, et stigende investeringsomfang på tværs af grænser og endelig den teknologiske udvikling. Globaliseringsprocessens hastighed og retning kan på forskellig vis påvirkes af de nationale og især internationale institutioner, der eksisterer eller opbygges, og de aftaler, der i sammenhæng hermed indgås.

Den del af globaliseringen, der vedrører et stigende handelsomfang, benævnes nogle gange internationaliseringen og satte allerede ind i tresserne. Væksten i den internationale handel er fortsat betydelig og for de industrialiserede lande typisk omkring to gange hurtigere end BNP. I det seneste årti er den internationale arbejdsdeling blevet yderligere forstærket af en betragtelig stigning i de såkaldte direkte investeringer, som dækker over opkøb eller etablering af virksomhed i udlandet (altså investeringer, hvortil der er knyttet et mere varigt interesseforhold). Denne udvikling kaldes transnationalisering, jf. bl.a. Hatzichronoglou (1999). De direkte investeringer er i de industrialiserede lande typisk vokset fire gange hurtigere end BNP det seneste årti med den konsekvens, at udenlandsk ejerskab af virksomheder udgør en stadig større andel, og i den forbindelse har multinationale selskaber fået en større udbredelse.

Den teknologiske udvikling bør opfattes som en del af globaliseringen. Dels er teknologiske fremskridt med til at mindske handelsfriktioner, dels skaber ny teknologi nye handelsmuligheder, og derigennem fremmes den økonomiske integration. Dertil kommer, at ny teknologi har en selvstændig betydning for udviklingen på arbejdsmarkedet, hvilket kan være nok så afgørende for den observerede stigning i ulighed. Denne mistanke bestyrkes af et nærmere studie af handelsmønstre, der viser, at industrialiserede lande i overvejende grad handler med hinanden og således med lande, der ligner dem selv med hensyn til indkomst og strukturer på arbejdsmarkedet osv., jf. tabel 7.1 for handelstal vedrørende Danmark.

Med balanceret handel kan man derfor ikke umiddelbart forvente store effekter af et øget handelsomfang. Ser man på forskydninger i efterspørgslen efter arbejdskraft, finder man også, at de har fundet sted inden for alle brancher og ikke kun brancher, der i særlig grad er udsat for konkurrence fra lavtlønslande, jf. f.eks. Slaughter og Swagel (1997). Større lønforskelle er dog ikke en nødvendig konsekvens af ny teknologi. Som nævnt tidligere, blev uligheden mindre efter den industrielle revolution, bl.a. fordi opgaver, der tidligere havde krævet en højt kvalificeret håndværker, nu ved nye produktionsmetoder kunne klares af en ufaglært industriarbejder. Det kan også tænkes, at nutidens teknologiske forandringer med tiden vil komme alle til gode, og ikke som det ofte ses at være til ugunst for ufaglærte (såkaldt *skill-bias*). I hvert fald er der noget, der tyder på, at tendensen til skill-biased efter-

TABEL 7.1.

Danmarks handel med udlandet fordelt på områder (andel af samlet handel i pct.)

	1960	1970	1980	1990	2000
EU-15	70,9	67,7	68,2	68,3	67,7
OECD	89,6	87,7	85,9	88,3	87,5
CØE-10	1,7	1,3	1,8	1,4	3,8
ASEAN	0,9	0,9	1,1	1,4	1,4

Anm.: Handel er opgjort som gennemsnittet af import og eksport. CØE-10 dækker over de central- og østeuropæiske EU-ansøgerlande: Bulgarien, Estland, Letland, Litauen, Polen, Rumænien, Slovakiet, Slovenien, Tjekkiet og Ungarn. De baltiske lande og Slovenien indgår kun i tallet for 2000. Bidraget er 1,1 pct. point. ASEAN har følgende sydøstasiatiske lande som medlemmer: Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesien, Laos, Malaysia, Myanmar (Burma), Filippinerne, Singapore, Thailand og Vietnam.

Kilde: OECD: ITCS og egne beregninger.

spørgsel efter arbejdskraft er aftaget lidt i de seneste år, hvilket kan være begrundet i, at efter en indlæringsperiode har den ny teknologi fundet bredere anvendelsesmuligheder.

#### I G A N G S Æ T T E L S E

Globaliseringen er drevet af såvel politiske beslutninger som teknologiske fremskridt. Forhandlinger i internationale samarbejdsorganisationer har ført til afvikling af handelsbarrierer og liberalisering af kapitalbevægelser, herunder også lempeligere regler for opkøb af udenlandske virksomheder. Nationale beslutninger om dereguleringer og privatiseringer har også i en række tilfælde fremmet den økonomiske integration, da der derved er blevet åbnet for udenlandsk kapital. Andre dereguleringer, herunder dem vedrørende arbejdsmarkedet, skal i et vist omfang ses som en naturlig følge af globaliseringen, der har skærpet krav til afkast og effektiv udnyttelse af ressourcer på grund af mere konkurrence. De politiske beslutninger har generelt medført en reduktion af offentlig intervention og således bevirket, at markedet er kommet til at betyde mere. Afviklingen af en række handelshindringer og tekniske begrænsninger er sket i erkendelse af, at der er en række gevinster ved at tillade eller ligefrem fremtvinge en bedre udnyttelse af ressourcer.

For økonomer har der siden Ricardo (ham, der forklarede princippet bag handel ud fra komparative fordele) ikke hersket tvivl om, at frihandel bringer gevinster. Det har dog ikke afholdt politikere fra tid til anden fra at være protektionistisk indstillet f.eks. ud fra betragtningen: Hvorfor købe varer i udlandet, når vi lige så godt kan producere dem selv og beholde pengene (fremsat af den amerikanske præsident Lincoln). Samme holdning mødes også hos nogle (få?) af nutidens politikere, f.eks. Ross Perot, der hørte *the giant sucking sound* i forbindelse med amerikanske arbejdspladser, der forsvandt til Mexico. Men i almindelighed har der været stor enighed om det fordelagtige i at afvikle handelsbarrierer – i mange tilfælde fremskyndet ved oprettelse af handelsblokke.

Andre liberaliseringer og dereguleringer betragtes også et langt stykke hen ad vejen som at have været (eller at ville være) gevinst-givende. Reguleringer er et af velfærdsstatens instrumenter, der kan anvendes til at give nogle grupper en vis social beskyttelse (f.eks. mindsteløn, begrænsninger på afskedigelser, loft på prisstigninger), men kan modvirke, at ressourcer udnyttes optimalt. Dereguleringer vil ofte samlet set indebære en samfundsmæssig gevinst, men kan ramme dem, der under regulering er beskyttet. Forskellige

lande har vidt forskellige præferencer for, hvor meget de ønsker at regulere. Derfor er det måske heller ikke overraskende, at de seneste WTO-forhandlinger i Seattle strandede på spørgsmålet om miljø- og arbejdsforhold, selv om der generelt ønskes visse standarder, sådan at lande ikke kommer til at konkurrere på ringe arbejdsvilkår (f.eks. børnearbejde).

Teknologiske fremskridt er for det første kommet til udtryk ved markante fald i omkostninger på transport, kommunikation og informationsudveksling, hvilket har mindsket den økonomiske afstand mellem lande. Dernæst har teknologiske fremskridt også ført til helt nye produkter og desuden nye produktionsmetoder, der bl.a. tillader en betydeligt mere opdelt produktionsproces f.eks. i forbindelse med outsourcing. I alle tilfælde er mulighederne for handel blevet udvidet, og det er værd at bemærke, at fordi handel i noget omfang er betinget af ny teknologi, kan det være svært at pege på den ene af dem som afgørende for udviklingen på arbejdsmarkedet; om arbejdskraft bliver erstattet af arbejdskraftbesparende teknologi eller billig arbejdskraft i udlandet er egentligt også underordnet for den ramte. At tek-

**TABEL 7.2.**

Varehandel (pct. af værditilvækst i vareproducerende erhverv)

	1890	1913	1960	1970	1980	1990	1998
Australien	27,2	35,6	24,4	25,6	32,4	38,7	55,8
Canada	29,7	39,4	37,6	50,5	65,5	69,8	.
Danmark	47,4	66,2	60,2	65,9	90,0	85,9	106,3
Frankrig	18,5	23,3	16,8	25,7	44,0	53,5	73,4
Italien	14,4	21,9	19,2	26,0	43,1	43,9	59,3
Japan	10,2	23,9	15,3	15,7	25,8	18,9	21,2
Norge	46,2	55,2	60,0	73,2	70,9	74,8	80,3
Sverige	42,5	37,5	39,7	48,8	72,9	73,1	110,4
Tyskland	22,7	29,2	24,6	31,1	48,5	57,8	82,2
UK	61,5	76,3	33,8	40,7	52,6	62,8	71,9
USA	14,3	13,2	9,6	13,7	30,9	35,8	34,5

Anm.: Handel er opgjort som gennemsnittet af eksport og import. Kun handel med varer indgår. De vareproducerende erhverv omfatter landbrug, fiskeri og råstofudvinding; industri; energi- og vandforsyning samt bygge- og anlægsvirksomhed.

Kilde: Feenstra (1998) opdateret på baggrund af Eurostat og Verdensbanken: *World Development Indicators*.

nologi – som allerede antydnet i forrige afsnit – må være en væsentlig drivende faktor bag globaliseringen, kan også konstateres ved at se nærmere på forholdet mellem handel og BNP. Måles udenrigshandlen i forhold til værditilvæksten i de vareproducerende erhverv (altså uden værditilvækst i serviceerhverv, herunder den offentlige sektor), fås et billede af en langt mere integreret verdensøkonomi i dag end tidligere, jf. tabel 7.2. Dette tyder på, at afvikling af handelsbarrierer (altså noget politisk bestemt) og dermed en tilbagevenden til samme åbenhed, som prægede verdenen omkring forrige århundredeskifte, ikke alene kan forklare den kraftige stigning i handel. Endvidere kom mange tiltag i retning af frihandel i 1960'erne, hvilket ikke forklarer den fortsatte stigning i udenrigshandlen. Selvom teknologiske fremskridt i disse år ser ud til at fremkalde øget ulighed, er det et åbent spørgsmål, om fremskridtene er større, end de historisk har været, og der er endnu ikke belæg for at konkludere, at produktivitetsvæksten mere vedvarende skulle være steget, jf. Gordon (2000).

Det er nærliggende at konkludere, at stigningen i den internationale handel skyldes færre handelsfriktioner, hvad enten de er politisk bestemte eller fremkaldt af ny teknologi. Men et andet og måske nok så afgørende forhold er, at indkomsten generelt er steget i alle lande, og at den er blevet mindre koncentreret blandt lande, der handler med hinanden. Der er empirisk belæg for, at handel mellem to lande afhænger af produktet af indkomsterne i landene og afstanden (i økonomisk forstand) mellem dem. En fordobling af indkomsten i to lande vil da ikke blot fordoble handelsomfanget, men faktisk lede til en firdobling, se f.eks. Feenstra (1998).

## **NY DYNAMIK**

Som beskrevet i forrige afsnit er økonomiske transaktioner over landegrænser langt mere omfattende i dag end tidligere. De er endvidere i langt mindre grad betinget af, at de involverede parter kender hinanden på den måde, at de skal mødes på et egentlig marked for at udveksle varer og betaling. Selve leverancen foretages i dag sjældent af producenten, hvis ejerskab måske heller ikke umiddelbart kendes af køberen. Loyalitetsforholdet mellem kunde og producent kan derfor heller ikke være så stærkt som tidligere. Nye forbindelser skabes af bedre muligheder for at søge information, og den øgede gennemsigtighed, der fremkommer derved, styrker konkurrencen. Et tydeligt eksempel på denne udvikling er handel over internettet, om end den endnu er ret begrænset, men dog i kraftig fremvækst, specielt den del, der

vedrører såkaldt B2B-handel, hvilket dækker over handel mellem virksomheder, jf. Coppel (2000).

Skærpet konkurrence i forbindelse med globaliseringen er også et resultat af et bredere vareudbud, der gør varer tættere substitutter, dvs. der findes flere alternativer, hvis en producent prøver at skrue prisen op, og af bedre muligheder for at trænge ind på markeder, hvor konkurrencen måske ikke er stor i forvejen. Skærpet konkurrence er dog ikke givet, da specialisering kan tænkes at give visse virksomheder en mere dominerende markedsposition. Denne bekymring styrkes af den eksplosive stigning i antallet af multinationale selskaber og strategiske alliancer. Multinationale selskaber er da også ofte angrebepunktet for anti-globaliserings-bevægelser. Skærpet konkurrence på varemarkedet vil også have afledte konsekvenser på arbejdsmarkedet, idet arbejdstageres forhandlingsposition svækkes af, at der er grænser for, hvor stort lønkrav arbejdsgivere kan efterkomme. For høje lønkrav vil slå ud i højere ledighed, på hvilken baggrund globaliseringen kan gøre det forholdsvis dyrere at kræve mere i løn. I det hele taget betyder jobmobilitet (det forhold, at arbejdspladser nemt kan flytte sig, uden at arbejdskraften nødvendigvis flytter med), at arbejdstagere kan komme til at stå dårligere, se f.eks. Andersen m.fl. (2000).

Globaliseringen fremmer på forskellig vis en udvikling, hvor regioner kommer til at betyde mere som konsekvens af koncentration af økonomisk aktivitet og indkomst i bestemte områder. Øget ulighed gælder altså også mellem forskellige landsdele. Regioner kan nemmere specialisere sig i overensstemmelse med deres udrustning af ressourcer (og udnytte deres komparative fordele), og afstand til markedet betyder mindre, da transportomkostninger og andre handelsfriktioner er mindre. En sådan udvikling betyder også, at beslægtede virksomheder nemmere kan koncentrere sig i bestemte områder og udnytte forskellige synergi-effekter, f.eks. bedre *job-matching* og fordele ved nemmere spredning af viden gennem formelle og uformelle kontakter. Den selvforstærkende effekt, der opstår derved, kan være med til at fastholde regionens position på verdensmarkedet, selvom det i første omgang måske er mere eller mindre tilfældigt, hvor produktionen – især hvis den er vidensbaseret – bliver placeret.

Langt størstedelen af handlen har i dag karakter af at være udveksling af varianter af samme typer af varer, jf. f.eks. Det Økonomiske Råd (1997). De handlede varer har derfor deres eget særpræg, og dermed indebærer handel med dem også en vis eksport af kultur eller livsstil. På den måde udvides kulturelle rum langs økonomiske rum. Den større udstrækning kommer

ikke alene fra international handel og direkte investeringer (i det omfang, at de foretages med henblik på at afsætte produktionen på lokale markeder og således bliver et substitut for handel), men også som en konsekvens af lokal produktion under licens af en lang række „globale“ produkter, som ikke krydser grænser og dermed kommer til at optræde i handelsstatistikker (bortset fra betaling for brug af varemærke). Et oplagt eksempel er Coca-Cola, som forbruges over hele verdenen, og hvis udbredelse også bør betragtes som en del af globaliseringen, fordi udbredelse nødvendigvis må komme på bekostning af andre (lokale) produkter.

Mere konkurrence, større påvirkning udefra, større udbredelse af multinationale selskaber og andre forhold, som skyldes globaliseringen, gør, at nationale regulerende myndigheders muligheder for intervention svækkes. Som reaktion kan det i nogle tilfælde måske være hensigtsmæssigt at lade overnationale myndigheder gribe ind, hvis markedet overladt til sig selv ikke fører til en ligevægt i fælles interesse. Tilstedeværelse af mere og mere betydningsfulde internationale samarbejdsorganisationer, der kan koordinere interesser på tværs af grænser, vidner om, at en udvikling i denne retning allerede er sket, og der er kræfter for at intensivere den, således at samarbejdet bliver stadigt mere bindende og dermed får en politisk karakter. Det oplagte eksempel er den økonomiske politik og i særdeleshed pengepolitikken i EU, der er gået fra at være i fælles interesse til at være underlagt mere eller mindre faste regler (under EMS) til helt at være overdraget til en overnational myndighed (ECB). Også andre internationale organisationer kunne nævnes: WTO, IMF og Verdensbanken.

#### **AGGREGEREDE KONSEKVENSER**

Selvom globalisering ikke er et nyt fænomen, er der nogle afgørende forskelle på udviklingen i dag og udviklingen omkring forrige århundredeskifte. Globaliseringen finder i dag sted i en verden med en veludbygget velfærdsstat, som af forskellige grunde kan komme under pres. Social beskyttelse er en af velfærdsstatens vigtigste opgaver, og behovet for offentlig intervention på dette område kan blive større, hvis tendensen til større ulighed fortsætter. Indgreb vil her på kort sigt sige omfordele indkomster (hvilket muligvis vil være forbundet med stigende omkostninger) og på lidt længere sigt være at sikre, at alle har en tilstrækkelig uddannelsesmæssig baggrund til at varetage krævede jobfunktioner. Hvis denne opgave ikke



kan løses (eller ønskes løst, fordi omkostningerne er for store, eller andre opgaver prioriteres højere), må konsekvensen enten være en politisk accept af større indkomstulighed eller en omlægning af nuværende velfærdsydelse, således at der kommer en klarere sammenhæng mellem finansiering og velfærdsydelser, se Andersen (2000). Mangel herpå fører til lønpres, og økonomisk integration betyder, at virksomheder må svare igen med skære beskæftigelsen endnu mere for at klare sig under skærpet konkurrence.

Også den større gensidige påvirkning af den økonomiske udvikling i forskellige lande kan kræve et større omfang af offentlig indgriben. Kriser (negative stemninger) kan nemmere forplante sig fra et land til et andet, og lande kan måske ubegrundet – altså uden afsæt i dårlige økonomiske strukturer i eget land – blive ramt. Asien-krisen klargjorde dette problem, og der hersker blandt økonomer ikke enighed om, hvor gavnlige helt frie kapitalbevægelser egentlig er. En ting er dog sikkert: Med frie kapitalbevægelser kan et land ikke vælge både at have en selvstændig pengepolitik (bestemme renten) og styre valutakursen på samme tid. Dette har mange lande måttet erkende, og udviklingen er gået i retning af enten at lade valutaen flyde helt frit eller deltage i et mere forpligtende valutasamarbejde, typisk valutaunion eller *currency board*. I sidstnævnte tilfælde opgives national suverænitet.

Ikke kun velfærdsstatens opgaver påvirkes. En nok så vigtig udfordring ved globaliseringen er faren for et fald i skatteindtægter, der følger af den øgede mobilitet for især kapital og højtuddannet arbejdskraft; skattekonkurrence gør, at indkomst flytter derhen, hvor den bliver lempeligst beskattet, og dette kan føre til, at mindste fællesnævner bliver standard (færre skatteindtægter). Ydermere er det tænkeligt, at mulighederne for unddragelser bliver større, idet globaliseringen betyder, at det bliver sværere at følge transaktioner og leverancer; endvidere bliver det sværere at identificere indkomst, hvor den bliver skabt og af hvem.

Udbygningen af velfærdsstaten – især i de europæiske lande – fandt først og fremmest sted i perioden 1960-80. Siden da er udgifterne mere eller mindre steget i takt med BNP. De mindre stigninger i de offentlige udgifter i de seneste år kan tolkes som, at udbygningen af velfærdsstaten har nået et modent niveau. En anden tolkning er, at globaliseringen allerede er begyndt at lægge et vist pres på den offentlige sektors størrelse.

I forbindelse med mobilitet påkalder migration sig en særlig interesse. Bevægelser kan i nogen grad betragtes som tilpasning som følge af forskelle i faktoraflønninger. Det giver en vis skævhed i vandringsmønstret i mange

europæiske lande, idet udvandringen primært udgøres af højtuddannet arbejdskraft (for at undgå skat), mens indvandrere generelt har mindre uddannelse bag sig.

Påvirkningen udefra rammer også arbejdsmarkedet ved at øge kravet til omstillingsevne for at bevare konkurrenceevnen. Som følge heraf kan kravet til fleksibilitet på arbejdsmarkedet stige.

#### **S A M M E N F A T N I N G**

Globaliseringen udviser i disse år i noget omfang landegrænser, da statslige regulerende myndigheder mister gennemslagskraft, og stadig flere beslutninger må træffes på et overstatsligt niveau. En del af begrundelsen er en mere integreret verdensøkonomi, der har – med terminologi fra teorien om territorial dynamik – ført til en større udstrækning af økonomiske rum. Politiske rum må nødvendigvis – og er i noget omfang allerede – udvides tilsvarende, hvis politiske beslutningstagere skal bevare indflydelse. Det betyder, at området afgrænset af forskellige rum ikke længere svarer til forskellige lande i dag, og at deres suverænitet dermed udfordres.

Udvidelsen af økonomiske rum er delvis politisk bestemt (afvikling af handelsbarrierer og andre liberaliseringer). Men mere afgørende er nok den teknologiske udvikling, der har mindsket den økonomiske afstand mellem lande, og som har ført til helt nye muligheder for international handel og produktion. Informationssøgning er blevet langt mindre bekostelig, og faktorer er i dag langt mere mobile end før. Som konsekvens er det blevet sværere at regulere markedet, der på den måde er kommet til at fylde mere.

Den større dominans af økonomiske rum over andre rum kan opfattes negativt – og udviklingen har da også startet en voldsom debat om, hvorvidt globaliseringen er gået for langt. Denne debat har mange aspekter, som i mange tilfælde dog tager udgangspunkt i ulighed og muligheder for fortsat at opretholde en statslig målsætning for indkomstfordeling.

## NOTER

- 1 Vurderinger og synspunkter er alene forfatterens ansvar.
- 2 Når samme udvikling med stigende ulighed ikke kan spores i Danmark, skyldes det alene et stigende uddannelsesniveau, der har bevirket, at udbuddet af kvalificeret arbejdskraft har kunnet følge med efterspørgslen. Ses der alene på den relative efterspørgsel, har skiftet været lige så stort som i USA, hvor uligheden de seneste tre årtier er steget markant, se Fosgerau m.fl. (2001). Danmark kan også i de kommende år komme til at opleve tendenser til større ulighed, fordi væsentlige ændringer i uddannelsesniveaut ikke længere kan forventes (de ældste årgange med forholdsvis mindre uddannelse bag sig har forladt arbejdsmarkedet). For generel dokumentation for stigende indkomstilighed se Smeeding (2000).

## LITTERATUR

- Andersen, Torben M. (2000). „The Danish Welfare Model and International Integration“. *Working Paper*.
- Andersen, Torben M., Niels Haldrup & Jan.R. Sørensen (2000). Labour Market Implications of EU Product Market Integration. *Economic Policy*, 30: 107-133.
- Coppel, Jonathan (2000). „E-Commerce: Impacts and Policy Challenges. Economic Department“. *Working Paper, No. 252*. OECD.
- Det Økonomiske Råd (1997). *Dansk Økonomi, forår*. København.
- Feenstra, Robert (1998). Integration of Trade and Disintegration of Production. *Journal of Economic Perspectives*, 12, 3:31-50.
- Fosgerau, Morten, Svend Erik Hougaard Jensen & Anders Sørensen (2001). „Relative Demand Shifts for Educated Labour“. *CEBR Discussion Paper, 2000,11*.
- Gordon, Robert (2000). „Does the „New Economy“ Measure Up to the Great Inventions of the Past?“. *Journal of Economic Perspectives*, 14, 4: 49-74.
- Greenspan, Alan (2000). „Opening Remarks“, i Federal Reserve Bank of Kansas City. *Global Economic Integration: Opportunities and Challenges*.
- Hatzichronoglou, Thomas (1999). „The Globalisation of Industry in the OECD Countries“. *STI Working Paper 1999/2*, OECD.
- Krugman, Paul (1995): „Growing World Trade: Causes and Consequences“. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1: 327-377.
- Slaughter, Matthew & Phillip Swagel (1997). „The Effect of Globalization on Wages in Advanced Economies“. *IMF Working Paper*, 97-43.
- Smeeding, Timothy (2000). „Changing Income Inequality in OECD Countries: Updated Results from the Luxembourg Income Study (LIS)“. *Luxembourg Income Study Working Paper No. 252*.